Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
21. 05. 2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
30. 06. 2019

Sıdıka Arlı*

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

Özet

Bu çalışma sürdürülebilirlik kapsamında sanat ve zanaat ilişkisini açıklamak, sanat ve zanaatın geçmiş ve gelecekteki durumunu sürdürülebilirlik açısından değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Sanat yaratıcılık gücünü, zanaat ise beceri gücünü ortaya koyan üretim sistemleridir. Sanat eğitim ve özgünlük gerektirirken zanaat eğitim ve ustalık gerektirmektedir. Günümüzde sanat sisteme hizmet eden bir tüketim aracına dönüştürülmüş, sanat eserleri de seri olarak üretildiğinden üretim artmış ancak nitelik düşmüştür. Zanaat ise eski önemini yitirmiş endüstriyel gelişimin de etkisiyle yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Buna karşın “daimi olma yeteneği” olarak tanımlanan sürdürülebilirlik; hem sanat eserlerinin hem de zanaat ürünlerinin günümüzde ve gelecekte varlığını koruma ve nitelikli kalıcılığını sağlamada etkili olacaktır.

Sanat, zanaat ve sürdürülebilirlik birbirine zıt kavramlar gibi görünse de dünyanın ve canlıların geleceği için birlikte hareket etmek zorundadır. Sanat ve zanaatın, sürdürülebilirlik kapsamında algılanmasını sağlamak için insanların satın alma gereksinimlerinin değişmesi, üretim ve satış politikalarının etik ve çevre bilimsel açıdan yenilenmesi gerekmektedir. Üretim ve tüketim bilincinin gelişimi sanat ve zanaatı çevresel, kültürel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin gereksinimlerine göre yeniden yapılanmaya zorlamaktadır. Bu nedenle sanat ve zanaat üretim süreçleri sürdürülebilirlik kapsamında yeniden yapılanmakta, üretim ve tüketim yöntemleri yeniden kurgulanmaktadır. Üreten insanların çevre bilinci kazanması ürünlerin de bu kapsamda oluşturularak tüketicide sürdürülebilirlik algısını güçlendirmesi önemlidir. Sanat ve zanaat dünyanın geleceğine hizmet etmek amacıyla “sürdürülebilirlik” için yeniden tasarlanmalı ve tanımlanmalıdır.

Bu çalışma sürdürülebilir bir dünya yaratmada sanat ve zanaatın gerekliliği ve önemine dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda konuyla ilgili sanat ve zanaat tarihinden örneklerle yer verilmiştir. Bu örnekler sürdürülebilirliğin geçmişteki varlığını kanıtlarken gelecek için önemini de vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sanat, Zanaat.

ART AND CRAFT IN SCOPE SUSTAINABILITY

Abstract

This study is designed to explain the relation of art and craft within the scope of sustainability and to assess the past and future situation of art and craft in terms of sustainability.

Art is the power of creativity; craft is the production systems that reveal the power of the skill. While art requires training and originality, craft requires training and mastery. Nowadays, art has been transformed into a consumption tool that serves the system and since the works of art are produced in series, the production has increased but the quality has decreased. Craft, on the other hand, is in danger of extinction under the influence of industrial development that has lost its former significance. Sustainability, on the other hand, is defined as the ability to be permanent will be effective/influential in preserving the quality of both art and craft products today and in the future.

Although art, craft and sustainability seem to be opposite concepts, they have to act together for the future of the world and the living things. Within the scope of sustainability, art and craft need to change the purchasing requirements of individuals in order to strengthen their perception and to renew their production and sales policies in terms of ethical and environmental scientific aspects. The development of production and consumption conception forces art and craft to be restructured according to the requirements of environmental, cultural, economic and social sustainability. Therefore, art and craft production processes should be restructured in the context of sustainability; and production and consumption methods should be redefined. It is significant to strengthen the perception of sustainability in the consumer by creating the environmental awareness in the minds of producers and in their products. In this direction, art and craft need to be redesigned and defined for "sustainability" in order to serve the future of the world.

This study draws attention to the necessity and significance of art and craft in creating a sustainable world. In addition, examples of related art and craft history have been included. These examples have also emphasized the existence and importance of sustainability in the past and the future.

Keywords: Sustainability, Art, Craft.

Giriş

Çevreyle ilgili uluslararası işbirliğini gündeme getiren ilk çalışmalar 1960'lı yılların sonunda İsveç'te yaşanan asit yağmurları, Baltık Denizi kirliliği gibi sorunları çözmek amacıyla İsveçli bilim insanları tarafından ortaya konmuştur (Kayhan; 2013). Böylece 1970'li yıllarda çevre bilincinin gelişmesi ve dünyanın geleceği için bir şeyler yapma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen ilk Çevre Konferansı 5 -16 Haziran 1972 tarihleri arasında. Türkiye de dahil 113 ülke ve 1200 delege ile Stockholm'de yapılmıştır. Çevre konusunda tüm dünyanın ortak tutum sergilemesi, sorunun önemine dikkat çekilmesi, toplumların çevreye olan duyarlılığını artırmak ve kalkınma uğruna çevrenin göz ardı edilmemesi gibi konular konferansın ana çerçevesini oluşturmuştur. Konferansa ait belgelerde çevrenin korunmasının dünyanın geleceği açısından

önemine yer verilmiş olması sürdürülebilirliğin temellerinin bu konferansta atıldığını göstermektedir. Bu konferans sonunda 5 Haziran dünya çevre günü olarak kabul edilmiş ve yayınlanan bildirgede alınan kararlar açıklanmıştır. Bu kararlar dünya çevre bilincinin gelişmesi açısından milat niteliğindedir. Doğanın yıkımında her ülke, her üretim tarzı ve her birey eşit düzeyde sorumluluk taşımaktadır. Toplantı ve sonuçları bu tarihten sonra yapılan ve çevreyi konu alan tüm ulusal ve uluslararası toplantılar için temel bir hareket noktası, önemli bir kaynak niteliğindedir (Sezer; 2015).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'na hazırlanan Brundtland Raporu'nda "*Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*" olarak tanımlanmıştır (Tutulmaz; 2012). Bu tanım o günden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmış, böylece "sürdürülebilir kalkınma" dünyanın önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Ülkelerin ve toplumların bu ilkeyi benimsemesi ve evrensel anlamda tüm dünyada yaşama geçirilmesi önemlidir

1970'li yıllardan başlayarak yapılan toplantılarda alınan kararlar, dünyayı koruma ve dünyanın geleceği için bir şeyler yapma adına, insanlara çevre bilincinin kazandırılmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan ve günümüzde yaşama ilişkin tüm alanların gündemine oturan sürdürülebilirlik kavramı bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

Sürdürülebilirlik kısaca daimi olma yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bu yetenek insanın ve doğanın sürdürülebilirliği için gereklidir. İlk kez 1987 yılında Brundtland Raporu'nda daha geniş bir çerçeveden bakılarak "Sürdürülebilirlik gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamama riski olmadan, bugünün ihtiyaçlarının karşılanması prensibine dayanmaktadır." şeklinde tanımlanmıştır. Yeniden yetiştirilebilen, yeniden üretilebilen ve gelecekte tekrar sağlanabileceğinin garantisi olan her şey bu prensibe dayalıdır. Sürdürülebilir bir yaşam için pratikte şu üç prensibin benimsenmesi gerekmektedir: 1. Yaşamı gereksinimlere uygun planlamak, 2. Çevreyi korumak için çalışmak, 3. Tüketimi azaltmak.

Yaşamsal gereksinimlerin önceliklerine göre sıralanması ve planlanması sürdürülebilirlik için önemlidir. Her bireyin bu önceliklere uyma sorumluluğunu alması ve çevreyi korumak için üzerine düşen görevleri yapması gerekmektedir. Toplumların tüketim odaklı yaşam tarzı günümüzde tüketim çılgınlığına dönüşmüştür. Bu durum doğada büyük ve kimi zaman geri dönüşü olmayan bir hasara neden olmaktadır.

Bu çalışmada, sürdürülebilirlik kapsamında, sanat ve zanaatın mevcut durumu ve örnekleri incelenmektedir. Çalışmanın konusu dünyanın geleceği ve korunması açısından önemli bulunmakta, bu çerçevede sanat ve zanaat eserlerinin-ürünlerinin sürdürülebilirlik kapsamında yeri ve önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Sanat ve zanaat arasındaki fark insanların yaşamsal gereksinimi boyutunda ortaya çıkmaktadır. Sanat yaratıcılık gücünü, zanaat ise beceri gücünü ortaya koyan üretim sistemleridir. Sanat eğitim ve özgünlük gerektirirken, zanaat eğitim ve ustalık gerektirmektedir. Günümüzde sanat sisteme hizmet eden bir tüketim aracına dönüştürülmüş, sanat eserleri de seri olarak üretildiğinden üretim artmış ancak nitelik düşmüştür. Zanaat ise geçmişteki önemini yitirmiş endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Buna karşın daimi olma yeteneği olarak tanımlanan sürdürülebilirlik, hem sanat eserlerinin hem de zanaat ürünlerinin varlığını korumada ve nitelikli kalıcılığını sağlamada etkili olacaktır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

Sanat ve sürdürülebilirlik ilişkisi özellikle 1970’lerde sanatçıların bu konuyu eserlerine aktardıkları bir hareketle somutlaşmıştır. Ancak sanat eserlerine konu olan doğa üzerine yapılan çalışmaların tümü sürdürülebilirlik kapsamındadır. Zanaatın sürdürülebilirlikle olan ilişkisinde ortak bir dilin varlığı ve çevreye duyarlılık dikkat çekicidir. Geçmişten günümüze takip edilen ve günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş zanaat ürünlerinde çevrenin korunması önemsenmiştir. Zanaat dalları toplumların geleneksel yapısının sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir yere sahiptir.

Sanat ve Sürdürülebilirlik

Sanat farklı kaynaklarda “gerçeği güzel tasarımlarla yansıtan özel bir toplumsal bilinç ve insan devinimi biçimi” (Ozankaya; 1975), “insan ve çevre arasında en etkin iletişim ortamı” (Erzen: 1975), “insanı çevreleyen gerçekler dünyasının adeta süzgeçten geçirilmiş bir yansımasıdır.” (Tansuğ, 1995) olarak tanımlanmaktadır. Farklı dönemlerde ortaya çıkan sanat anlayışları, malzeme, biçim ve içerik farklılıkları sanatçıların eserlerine yansımış, böylece sanatın her dönem farklı bir tanımı yapılmıştır. 20. Yüzyıl öncesi sanat eserleri sanat otoritelerinin kurallarına ve geçerli bir sanat anlayışını temsil etme durumuna göre değerlendirilmiştir. 20. Yüzyılda yaşanan değişim ve gelişmelere paralel olarak sanat da kendini yenilemiş ve kabul görme ölçütleri de bu doğrultuda değişmiştir.

Sanat için çizilmiş olmasa da sanatın başlangıcı kabul edilen ilk örnekler 30.000 yıl öncesine ait mağara resimleridir. Tılsım, büyü ve korunma amacıyla yapıldığı düşünülen bu resimler doğaya egemen olmanın da sembolüdür. Hayvan ve insan figürleri ile doğayı konu alan resimler sanat tarihinin başlangıcını oluştururken sanatçılara da esin kaynağı olmuştur.

Resim 1. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-prehistorik-magara-resimleri-sanat-mi-ayin-isareti-mi-iletisim-dili-mi-3795/> , 08.07.2018.

Resim 2. <https://www.cafrande.org/bir-tuketim-kulturu-olarak-farkliligin-siradanlasmasi-sanat-nedir-erol-anar/?jfb1=1#jfbalbum1> , 08.07.2018.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

İnsanlığın mağara duvarlarında başlayan sanat serüveni her dönem farklı görüntülerle sanat tarihindeki yerini almıştır. Başlangıcından günümüze sosyal, siyasal, teknolojik değişim ve gelişimlere paralel olarak dönemlere ayrılan sanat her dönemde yeniden tanımlanmıştır. Modern sanat kavramı 18. yüzyılda, sanata dair eski işlevsel düşüncenin kesin bir biçimde güzel sanatlar (şiiir, resim, heykel, müzik, mimarlık) ve zanaat (ayakkabıcılık, nakışçılık, vd.) olarak iki kategoriye ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır (Shiner, 2010). 20. yüzyılın başından itibaren sanat gerçekliği temsil etme çabasını bırakarak nesnenin görüntüsü yerine nesnenin kendisini konu olarak işlemeye başlamıştır (Aşkaroğlu; 2015). Farklı anlatım biçimleriyle ortaya çıkan sanat akımları ve hareketleri doğanın sınırsız kaynaklarından yararlanarak sanatın sınırlarını zorlamış, kendine yeni çıkış noktaları yaratmıştır. Tüm bu gelişmeler sanatın tanımlanmasını zorlaştırırken sınırları ve kuralları olmayan yeni, amaçsız ve bağımsız bir sanat ortamı yaratmaktadır. Günümüz sanatı tüketime hizmet eden, seri olarak üretilmiş, niceliği yüksek ancak niteliği düşük eserlerle yaşamını sürdürme çabasıdadır. Artık neyin sanat olduğu konusu ve hatta sanatın varlığı tartışılmakta, kimin sanatçı olduğu ise gittikçe belirsizleşmektedir.

Sanat ve sürdürülebilirliğin yüzyıllar öncesine dayanan yakın bir ilişkisi vardır. Sürdürülebilirlik, yaşamın pek çok alanında gözlemlenebilir. Çevreye duyarlılık, dengeli ekonomik kalkınma, eşitlikçi sosyal refah, eğitim reformları ve daha birçok alanda bunu görmek mümkündür. Sürdürülebilirlikle ilgili olan bu alanlardan biri de sanattır. Sanat ve sürdürülebilirlik arasındaki bu simbiyozun (iki farklı oluşumun ortak yaşamı) zıtlığı yanında ortaklığı da söz konusudur.

Tematik bir perspektiften bakıldığında sanat ve sürdürülebilirlik uzun bir tarihe sahiptir. Eski Çin gravürleri, antik Mısır resimleri, Roma fresklerindeki manzaralar, Orta Çağa ait dini eserlerde işlenen köy yaşamı, Rönesans’la birlikte 15. ve 16. Yüzyıllarda yaygınlaşan doğa resimleri sürdürülebilirliğin varlığını kanıtlar niteliktedir. Çevreye duyarlılık arttıkça sanat ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki, özellikle resim sanatındaki doğa resimlerinde izlenmektedir. 20. Yüzyılın ortalarına kadar sanat sadece eserin konusu gereği çevreyle ve doğayla etkileşime girmiştir.

1950’lerden başlayarak sanat alanında hızlı değişimler yaşanmış Minimalizm, Kavramsal Sanat, Vücut Sanatı, Yoksul Sanat, Toprak Sanatı gibi sanat akımları ve sanat hareketleri ortaya çıkmıştır. Popüler kültür ve kapitalizmin birlikte hareket ettiği bu dönemde sanat akımları da tüketim toplumunu model olarak almıştır. 1950’lerin sonunda ABD’de ortaya çıkan Pop Art akımının öncü sanatçılarından olan Andy Warhol medya fotoğraflarını seri üretimle tekrar basmıştır. Reklamlarda kullanılan mesaj ve görüntülerin insanları tüketime nasıl yönlendirdiğini göstermek istemiştir. “Yeni mabedimiz süpermarketler” sözleri Andy Warhol’a aittir (Danto; 2010). Sanatçı kapitalist sistemin sanatı alınıp satılan bir tüketim nesnesine dönüştürdüğünü vurgulamaktadır. Benzer çalışmaları 1920’li yıllarda Marcel Duchamp yapmıştır. Duchamp “Pisuvan” adlı çalışmasında herkes tarafından kullanılan ve fabrikada seri olarak üretilmiş bir nesneyi kullanarak sanata yeni bir bakış açısı kazandırmıştır (Kahraman; 1991). 1960’larda Pop Art, Foto-Realizm, Minimalizm ve benzeri sanat anlayışları ortaya çıkmış, sanat eserlerinde kullanılan ifade biçimleri sanatın sorgulanmasına yol açmıştır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

1967 yılında ortaya çıkan Arte Povera/Yoksul Sanat doğanın, insanın ve yaşamın gerçeklerini yansıtmayı amaçlayan bir sanat hareketidir. Sanatın ticari bir meta olarak kullanılmasına karşı çıkan bu anlayışın önemli bir özelliği de doğal ya da yapay çeşitli malzemeler kullanılarak doğadan gelen malzemelerin bir sanat yapıtı olarak yeniden ortaya konmasıdır. Arte Povera sanatçıları geleneksel tüm estetik kuralları, akılcılığı, yapısalcılığı, geleneği ve teknolojiyi reddederek ilkel ve doğal olanı öne çıkarmışlardır. Bu hareketin önemli sanatçılarından Mario Merz 1960 sonrası çalışmalarında yerel malzemelerden yararlanarak göçebe kültürüne dikkat çekmiştir. Sanatçı, iglo yerleştirmelerinde genellikle doğal ve yapay malzemeleri bir arada kullanmış, sanat - doğa ilişkisini ticari objelerle birlikte ele almıştır (Renkçi; 2015). Yoksul sanat hem kullanılan malzemeler hem de işlenen temalar göz önüne alındığında ilk sürdürülebilir hareket olarak değerlendirilebilir.

Resim 3. 1968 tarihli “Giap İglu” çalışmasında Merz, insanı dış dünyadan koruyan bir yapı olarak camdan veya kerpiçten inşa ettiği büyük Eskimo kulübelerini soyut göçer kavramı ile ilişkilendirmiştir. (http://www.dilekkutzli.com/ArtePovera_t.html).

1970'lerin sonunda ortaya çıkan ve Land Art/Toprak Sanatı olarak adlandırılan hareket, kullanılan materyaller ve çevreyle olan etkileşimi açısından sürdürülebilirliği hedeflemiştir. Toprak Sanatı, ahşap, toprak, kum, taş, su vb. malzemelerin kullanımı nedeniyle hem biçim hem de içerikte yaratıcı bir sürdürülebilir hareket olmuştur. Bu hareketin en ünlü örneği, Robert Smithson'un Spiral İskelesi'dir (Utah Çölü'nde Great Salt Lake/Büyük Tuz Gölü'ne bir spiral şeklinde inşa edilen 5.000 ton bazalttan yapılan muhteşem bir heykel). Bu hareketin sanatçıları kapitalist anlayışa karşı bir başkaldırı gerçekleştirmiştir. Galeri ve müze gibi mekanları reddederek doğadaki geniş alanları sanatsal ve çevreci bir duyarlılıkla kullanmışlardır.

Resim 4. (<http://proyectoidis.org/robert-smithson-spiral-jetty-april-1970-great-salt-lake-utah/>, 08.07.2018)

Neo Ekspresyonizm (Yeni-Dışavurumculuk) 1970’lerde kavramsal sanata tepki olarak doğmuş 1980’lerde etkili olmuş bir sanat akımıdır. Resim ve heykelde geleneksel biçimlere dönülmesini, figüratif anlayışın yeniden benimsenmesini savunmuştur. İtalyan sanatçı Enzo Cucchi genellikle ölüm temasını işlemiş, bazen ölüm ve yaşam imgelerini bir arada kullanmıştır. Resimlerinde kullandığı üç boyutlu doğal malzemelerle çevreci bir yaklaşım da sergilemiştir. Doğal afetler sonucu oluşan felaketleri resimlerinde konu olarak işlemiştir.

Resim 5-6. Enzo Cucchi, Un quadro che sfiora il mare- (1983), Tual
Üzerine Yağlıboya, Grande disegno della terra- Dünyanın Büyük Tasarımı (1983).
(<http://www.flashartonline.it/article/enzo%E2%80%88cucchi/>)

21. Yüzyılda sanatın doğa üzerindeki sanatsal, sosyal ve çevresel düzeyde etkisi sürdürülebilir sanatı geliştirmeye devam etmektedir. Sürdürülebilir sanatçılar işlerinin çevresel ayak izini azaltmak için doğal kaynakları ve malzemeleri kullanmaya başlamıştır. Ancak sanat ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki sadece doğal çevre ya da çevreye saygılı malzemelerle sınırlı kalmamıştır. Sürdürülebilir Altyapı ve Yenilenebilir Enerji Şirketi ACCIONA ve İspanyanın başkenti Madrid’de bulunan Thyssen-Bornemisza Müzesi’nin birlikte geliştirdiği pek çok sanatçının farklı tarzlardaki eserlerinden oluşturulan “Thyssen-Bornemisza Koleksiyonu” doğal manzaraların korunmasını, şehirlerin büyümesini, sanayileşmenin sonuçlarını, kadın sanatçıların ortaya çıkışını, kaynak kullanımı ve atıkların yeniden kullanılmasını yansıtmaktadır. Serginin amacı ziyaretçilerin dünyanın 500 yıllık en önemli ressamlarının çalışmalarını hayranlıkla izlerken, dünyanın nasıl değiştiğini ve belki de yok edildiğini göstermektir.

(<https://www.activesustainability.com/sustainable-development/art-and-sustainability/> 05.08.2018)

New York’lu sanatçı Eve Mosher’in en son projesi olan “Seeding the City” adlı sanat projesi sürdürülebilirlik konusunda farkındalık yaratmak amacıyla yapılmıştır. Yapılan çalışmada Brooklyn ve Manhattan’daki binalardan 1.000 çatı üzerine yerleştirilen kutulara tohum ekilmesi ve bitki yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu projeye katılan bina sahiplerinin her biri hem çatı hem de sokak seviyesindeki bir bayrak ile tanımlanmıştır. Projenin arkasındaki önemli mesaj, bitkilerin karbondioksit tükettikleri ve daha temiz bir ortam oluşturarak New York’un iklimini değiştireceği varsayımı olarak görünmektedir. Ancak sanatçının amacı kentsel ortamda yoldan geçenlerin ve bina sahiplerinin sürdürülebilirlik konusuna dikkatlerini çekecek ve farkındalık uyandıracak bir bakış açısı yaratmaktır. Aynı sanatçının 2007 yılına ait eko-sanat olarak adlandırdığı bir başka çalışması, kentteki ağaç ve belediye binalarına yapılandırılmış 600 büyük mavi metal noktaların yerleştirilmesini içermektedir. Bir grup sanatçının birlikte çalıştığı bu proje “Noktaları Birleştir” adını taşımaktadır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

Şehir 1894, 1914, 1919, 1921, 1938 ve 1969 yıllarında yaşanan seller nedeniyle sular altında kalmıştır. Sanatçılar bu sellerdeki su izlerinin takip edilmesini ve görünmesini sağlamak amacıyla mavi noktalar kullanmıştır. Sanat projesinin amacı, konut sakinlerine hazırlık ihtiyacını hatırlatmaktır.

Resim7-8-9-10.https://www.huffingtonpost.com/daniel-grant/sustainability-and-art-schools_b_1417562.html

Amerikalı sanatçı Josh Keyes dünyanın değişimini, yıkımını ve insanlardan “arta kalanları” yani insanoğlunun çevreye olan etkilerini dramatik bir üslupla resmediyor. Sanatçı resimlerinde insanların dünyaya ve diğer canlılara verdiği zararı işlemektedir. Küresel ısınma, hayvan neslinin tükenmesi gibi çevresel problemleri fotogerçekçi bir anlayışıyla sorgulamaktadır.

<https://www.uplifers.com/insanoglunun-cevresel-etkilerini-ve-biraktigi-izleri-dramatik-bir-ustupla-elestiren-sanatci-josh-keyes/#ixzz5WjhYmZy6> Resim 11-12

Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975) İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olduktan sonra Fransa'ya giderek Andre Lhote atölyesinde çalışmıştır. 1933 yılında geri dönen sanatçı D Grubu'nun sergilerine katılmıştır. Tüm Anadolu'yu gezerek halı, kilim, çini, hat, minyatür gibi geleneksel sanatları incelemiştir. Sanatçı doğayı konu alan duvar düzenlemeleri, mozaikler, seramik ve beton rölyef panolar ve resim çalışmalarıyla sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir. (Resim 13)

Resim 13

Resim14

Nuri Abaç (1926- 2008) 1944 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünde misafir öğrenci olarak Leopold Levy atölyesinde başladığı eğitimini mimarlık bölümünde tamamlamıştır. Resimlerinde doğayı, Anadolu mitolojisini ve dinsel inançları sembolik öğelerle birlikte işlemektedir. Eserlerinde minyatür resminin özellikleri görülür ve perspektifi bilinçli olarak kullanmamıştır. (Resim 14)

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

Fikret Otyam (1926-2015) Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünde Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencisi olmuştur. 1953 yılında akademiden mezun olduğunda gazeteciliğe de başlamış, böylece özellikle doğu ve güneydoğu bölgeleri olmak üzere tüm Anadolu'yu gezmiştir.

Resim 15-16-17. <http://www.fikretotyam.com/resimleri>

Önceleri resimsel bir fon olarak kullandığı doğa, sonraları doğrudan ve yoğun bir resimsel kimlik kazanır. Beyazların egemenliğinde, keçi ve insan gruplarının lekeci bir anlayışla yer aldığı son dönem resimlerinde bir doğu-batı sentezi belirginleşir. (Resim 15-16-17) <http://www.fikretotyam.com/biyografi>

İstanbul Modern tarafından Haziran 2016'da düzenlenen “Yok Olmadan” sergisi, doğayı ön plana çıkarıp, çevresel farkındalığı arttırmayı amaçlamaktadır. Sergi, doğayla ilgili kavramsal araştırmalar yapan ve ekolojik konuları sanatsal pratiğin temeline alan sanatçıların eserlerinden oluşmaktadır (MICHALAKAKOS; 2016).

Resim 18-19: https://www.istanbulmodern.org/tr/sergiler/gecmis-sergiler/yok-olmadan_1738.html

Zanaat ve Sürdürülebilirlik

Toplumların ve ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişiminde zanaat ve zanaat ürünleri önemli bir yere sahiptir. Zanaat insanların günlük yaşamlarında gereksinim duydukları eşyaların üretimini sağlayan bir sistemdir. Bu sistem içerisinde çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi deneyim aşamaları bulunmaktadır. Bu tanım sanat gibi zanaatın da insanın var oluşuyla başladığını, zanaat ürünlerinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu göstermektedir. Zanaat geniş anlamda “beceri ve malzeme temelli bilginin nispeten küçük ölçekli üretime uygulanması” olarak da tanımlanmaktadır (Adamson, 2009).

Sanayi devrimine kadar sanat ve zanaat ayrı düşünülmemiş, sanatçı ve zanaatçı ayrımı da yapılmamıştır. Ancak 18. Yüzyılda gerçekleşen bölünme sanat ve zanaatı iki ayrı kategoriye ayırmıştır. Makine üretiminin yaygınlaşmasıyla birlikte günlük yaşamda gereksinim duyulan ürünlere daha kolay ve ucuz bir yolla ulaşılmaya başlanmıştır. Zanaat üretiminde ince işçilikle uzun zamanda üretilen, çok yüksek fiyatlı üretimlere devam edilmesi, zanaat ürünlerini halkın gözünde daha da ulaşılmaz hale getirmiştir. Sanat, zanaat, tasarım ve mimarlık üretimleri aynı atölyelerde ve hatta aynı kişilerce yapılırken endüstriyel ve teknolojik gelişmelerin önem kazanmasıyla birlikte birbirinden ayrı olarak ele alınmaya başlamıştır. Sanayi Devrimine bağlı olarak ortaya çıkan hızlı ve seri üretim anlayışının ürünleri elde ve yavaş üretilen zanaat ürünlerinin yerini almıştır. Bu doğrultuda üretim sistemleri makineleşmiş, el işi ürünler önemini yitirmiş, zanaat atölyeleri de kapanmak zorunda bırakılmıştır. Sanat statü anlamında yükselirken, zanaat tümüyle dışlanmıştır.

Modern güzel sanatlar sistemi 19. Yüzyıl başlarında etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemden başlayarak bazı sanatçı ve eleştirmenler bu sistemin temel kutuplaşmaları olan sanat ve zanaat, sanatçı ve zanaatçı, estetik ve fayda gibi karşıtlıklara direnmişlerdir (Shiner; 2010).

Zanaatçı kimliğinden, zanaat becerisine de sahip olan sanatçı-tasarımcı kimliğine geçiş sürecinde ve böylece zanaat ile sanat arasındaki derin uçurumun ortadan kaldırılmasında “Arts and Crafts” hareketi oldukça etkili olmuştur. Bu hareketin öncüleri olan William Morris ve John Ruskin dönemin seri üretim mallarının niteliksizliğini vurgulayarak, tasarım ve el sanatlarına dönüşün gerekliliğini savunmuştur (Acar; 2013).

Bauhaus yerinde ve yaparak öğrenme anlayışına sahip bir okul olarak 1919 senesinde Almanya’nın Weimar şehrinde Walter Gropius tarafından kurulmuştur. Sanat, tasarım, mimarlık ve

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA SANAT VE ZANAAT

zanaat uğraşlarını ve bunların değişim, gelişim ve üretimlerini destekleyen önemli bir eğitim kurumudur (Erkmen, 2009). Gropius'un amacı sanat ve zanaatı birleştirerek, işlevsel ve aynı zamanda sanatsal ürünler yaratmaktır. Bauhaus okulu "yerinde öğrenme, yerinde uygulama" anlayışıyla sanat ve zanaat eğitiminde yetkin bir öğrenim alanı oluşturmuştur. Bauhaus projesi sanat ve zanaatın birleştiği bir eğitim modeli yaratarak el işi ile makine arasındaki çelişkiyi yok etmeyi amaçlamıştır. Bu yöntemler, sanatla zanaatı yeniden buluşturmayı ve sanatı tasarımla birleştirerek malzeme ve sanat arasındaki ilişkiyi yeniden kurmayı amaçlamaktadır. Türkiye'de eğitim enstitüleri, teknik öğretmen okulları, köy enstitüleri, meslek okulları, teknik üniversiteler, güzel sanat ve uygulamalı sanat akademileri Bauhaus ilkeleri doğrultusunda kurulmuştur.

Zanaat ürünlerinin yok olmaya başlaması endüstriyel ürünlerin niceliğini artırmış ancak niteliğini düşürmüştür. Tüketim artmış ve hızlı üretim sistemleri kullan at dönemini başlatmıştır. Günlük yaşam ürünleri günün modasına uygun olarak sürekli değişirken, teknolojik ve endüstriyel gelişmeler de üretimi ve tüketimi hızlandırmıştır. Bu üretim sistemi tüm dünyada çöp yığınlarının artmasına, tüketim çılgınlığının gün geçtikçe çoğalmasına, çevrenin onarılamaz boyutlarda kirlenmesine neden olmuştur.

Günümüzde seri üretimin baskınlığını yitirmesi ve yerini esnek üretim modeline bırakmaya başlaması tüm dünyada zanaatın yeniden değer kazanmasını sağlamıştır. Çağdaş tasarımcıların zanaatı tekrar gündeme taşıması ve tasarım sürecini zanaatla buluşturma çabaları da önemli bir gelişme sağlamıştır. Türkiye'de endüstriyel ve seri üretime dayalı politikalar nedeniyle zanaat atölyelerinin sayısı oldukça azalmıştır. Yeni ustaların yetiştirilmemesi ve zanaat dallarına talebin azalması atölyeleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durumu düzeltmek, sanat ve zanaatı ortak bir sürece yerleştirerek zanaatı yeniden canlandırmak amacıyla yeni proje ve oluşumların desteklenmesi gerekmektedir. Son yıllarda bu atölyelerin yeniden üretime geçmesi için çeşitli çalışmalar yürütülmektedir(<http://www.hafelegateway.com/2016/12/13/hammadeye-donus/>).

Zanaat sürdürülebilir toplumların oluşmasında önemli bir role sahiptir. Özellikle sürdürülebilir kalkınma açısından önemli ve gerekli bir üretim sistemidir. İnsana ait yaşam alanlarındaki kullanım araçlarının üretiminde sürdürülebilirlikle ilgili görüşleri, çevre ile etkileşim biçimlerini desteklemektedir. Zanaat ürünleri özellikle doğal ve yerel hammaddelerle el ve basit aletler kullanılarak üretilir. Bölgesel, yöresel ve kültürel özelliklere göre cam, ahşap, seramik, taş, lif, metal, vb. malzemeler belli tekniklere göre atölyelerde işlenerek üretim yapılır. Bu ürünler yapım tekniklerine ve kullanılan malzemelere göre sınıflandırılmış, adlandırılmıştır. Kilim, halı, kumaş, vb. dokuma ürünler, ahşap ürünler, kumaş baskılar, nakışlar ve oyalar, değerli ve yarı değerli taşlarla yapılan altın-gümüş eşyalar, seramik ve cam ürünler, genel olarak geleneksel ve yöresel el sanatı ürünlerinin tümü, bir yönüyle sanatı temsil ederken diğer taraftan sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Dokumacılık sanat ve zanaatı birleştiren önemli bir üretim sistemidir. "*Dokuma, atkı ve çözgü olmak üzere en az iki iplik grubunun, değişik şekillerde dik açı yaparak kesişmesinden oluşan yüzeylerdir.*" (Onuk, 2015). Sürdürülebilirlik kapsamında dokuma ürünlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Kumaş atıklarının şeritler halinde kesilip dokuma atölyelerinde tezgahlarda dokunması ile elde edilen dokumalar kilim, yastık gibi kullanım eşyaları olarak kullanılmıştır. Günümüz örnekleri özellikle de sürdürülebilirliğin zanaatla olan ilişkisini göstermesi açısından çok önemlidir. Bu dokumalar hem atık malzemelerin değerlendirilmesi açısından, hem de yeniden kullanımı sağlayan tasarımlarla sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Resim 24. <https://eldoku.sopsy.com/urun/caput-kilim-yastik/269403>

Sanatçı ve zanaatçıların ortak atölyelerde çalışmaları sanat ürünlerini zanaat ürünlerine dönüştüren örnekleri oluşturmuştur. Ressamlara ait resimler dokunarak duvarları süsleyen duvar halılarına dönüşmüştür. Dokumacılıkta önemli bir yere sahip tapestry-duvar halısı dokuma resim anlamına gelmektedir.

Resim 20-21-22. <https://www.thetapestryhouse.com/tapestries/view/185/tree-of-life-tapestry> Hayat Ağacı desenli duvar halısı 19. yüzyılda William Morris tarafından tasarlanmıştır.

Mekan içerisinde resimli duvar dokumaları olarak Çin'den Peru'ya İskandinavya'dan kuzey Afrika ve kuzey Amerika'ya kadar dünyanın pek çok ülkesinde eski dönemlerden beri üretilmiştir. Daha çok figüratif desenlerin ve doğa görüntülerinin uygulandığı duvar halıları başlangıçta ressamlar ve dokumacıların ortak çalışmaları ile üretilirken günümüzde tekstil sanatçılarının kendi atölyelerinde ürettikleri özgün tasarımlar haline gelmiştir (Acar; 2013). Duvar halıları 19. Yüzyıl sonlarından “Arts and Crafts” hareketi ile sanat-zanaat ortak ürünü olarak sanatçı ve zanaatçılar tarafından aynı atölyelerde üretilmiştir. Günümüzde tekstil sanatçıları dokuma atölyelerinde üretime devam etmektedir.

Kintsugi ve Kintsukuroi Sanatı sabır ve dikkat gerektiren yavaş ve titiz bir çalışmanın ürünü olarak yüzyıllardır Japonya'da uygulanmaktadır. Günümüzde sanata dönüşen bu geleneğin amacı kırılan porselen ve seramik eşyaları çöpe atmak yerine, altın veya gümüş tozu kullanarak estetik bir biçimde onarmak, geçmişin izlerini taşıyan daha değerli bir forma dönüştürmektir (Kanışkan, 2018). Japon geleneğine göre günlerce hatta haftalarca süren titiz ve sabırlı bir çalışmanın sonunda yeniden

kullanılabilir hale getirilen bu eşyalar değer kazanmaktadır. Japonya’da doğan bu sanat ikiye ayrılmaktadır. Kintsugi (Altınla birleştirme) ve Kintsukuroi (Altınla tamir). Japonca’ da kin: Altın, tsugi: birleştirmek, tsukuroi: tamir etmek anlamına gelmektedir. Yüzyıllar içinde gelenekten sanata dönüşen bu eylem “wabi – sabi/kusurlu güzellik” adlı Japon felsefesinin bir ürünüdür. 15. yüzyıla ait bu felsefeye göre hasara uğramış, acı çekmiş bir eşya ya da insan yaşadıklarının sonunda olgunlaşarak değer kazanır.

Resim 23. <https://esprit-kintsugi.com/en/lart-du-kintsugi-etape-par-etape/>

Sonuç

Sürdürülebilirlik ekoloji, iklim değişikliği, geri dönüşüm ve benzeri tüm çevresel kaygıların üzerinde bir kavramdır. Sürdürülebilirlik tartışmalarının önemli bir bölümü fiziksel çevre koşulları ve enerji çalışmalarına ayrılmıştır. Bu döngüsel devrim içerisinde sanatçılar ve zanaatçıların da sürdürülebilirliği sağlayıcı aktörler olarak önemli etkileri bulunmaktadır. Sürdürülebilirliğin sağlanması sürecinde sanat ve zanaat alanında yapılan çalışmalar her geçen gün artarak devam etmektedir. Sürdürülebilir ürünler yaratmak tümüyle yeşil bir süreç değildir. Ancak katkısı son derece önemlidir.

Burada, kısa bir genel bakışta, sürdürülebilirliğin sanat ve zanaatla olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme insan yaşamının dünyaya ilişkin hedeflerini de açıklamaya çalışmaktadır. Çevre ve iklim tamamen korunmalıdır. Bu da ancak sürdürülebilir toplumların oluşmasıyla sağlanabilir. Sanat ve zanaat iklim değişikliği ve diğer çevresel sorunların halka açıklanması ve insanları çözümlere ve daha sürdürülebilir yaşam tarzlarını benimsemeye motive etmek için çok etkili bir yoldur. Zanaat ve sanat dünyayı düşünmek için verimli bir alternatif yol sunar ve doğal çevreyle ve birbirimizle nasıl ilişki kurduğumuzun yeniden değerlendirilmesi için bir katalizör olabilir. Sürdürülebilirliğin gerektirdiği dönüşümü başarmak için gerekli olan bu tür bir bilinç, kişinin kendi insanlığının farkındalığıdır. Sanat ve zanaat insanların daha sürdürülebilir yaşam tarzlarını benimsemelerine yardımcı olabilir.

Kaynakça

- ACAR, S. (2013) “‘Tapestry’ Geleneğinden Lif Sanatına Geçiş Sürecinde Jagoda Buic ve Sanatsal Çalışmaları”, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Kış 2013, Sayı 9, s. 51-59.
- ANAR, E. (2016) Tüketim kültürü İçinde Farklılığın Sıradanlaşması: Sanat Nedir? <https://www.cafrande.org/bir-tuketim-kulturu-olarak-farklilikin-siradanlasmasi-sanat-nedir-erol-anar/>, 09.04.2016.

- AŞKAROĞLU, V. (2015). Postmodernizm Sınırsız Özgürlük mü? Karadeniz Dergi Yayınları No:20, Ankara, s.11.
- ERKMEN, N. (2009). “Bauhaus ve Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi”, Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı, İstanbul: İletişim Yayınları, s.17.
- ERZEN, J. (1975). “Sanat Tanımları ve Sanatım Üzerine”, O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Sonbahar, s.319-327.
- DANTO, C. A. (2010). Sanatın Sonundan Sonra: Çağdaş Sanat ve Tarihin Sınır Çizgisi, Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.158.
- HANÇERLİOĞLU, O. (1993). Toplumbilim Sözlüğü, Remzi kitapevi, İstanbul.
- KAHRAMAN, H. B. (1991). Sanatta Konvansiyonel Tradisyonel İlişisine Bakışlar: Resim-Kavramsal Sanat Açısından, Hürriyet Gösteri, Sayı.125, Nisan 1991, s. 64.
- KANIŞKAN, E. (2018). “Kintsugi: Yara İzlerinin Güzelliği” Uakbilge, Cilt 6, Sayı 21, Volume 6, Issue 21, s. 161-178.
- KAYHAN, A. K. (2013). “Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme”, MHB, Cilt: 33, Sayı: 1, 2013, s. 61 – 90.
- MICHALAKAKOS, M. (2016). “Yok Olmadan! Doğa ve Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Sergi”, Yeşil Şehirler Dergisi, Mayıs-Haziran 2016- 01, Bursa, s.10.
- MOHAN, M. (2009). Sustainable Development In Practice, Cambridge University Press.
- https://www.researchgate.net/publication/227389953_Sustainable_Development_in_Practice_Sustainability_Methodology_and_Applications.
- ONUK, T. (2015). Altmış Akıl Yetmiş Fikir, Kültür Ajans Yayınları No:281, Ankara, s.199.
- OZANKAYA, Ö. (1975). Toplumbilim Sözlüğü, TDK. Yayınları Ankara, s.82.
- RENKÇİ T. T. (2015). “Sanat, Doğa ve Teknoloji Ekseninde Sanatçılar ve Yapıtlar” İdil Dergisi, Cilt 5, Sayı 19, s.169-179.
- SEZER. Ö. (2015). Küresel Konferanslar ve Çevre Sorunları: Çevre Kalkınma ve Etik Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme, s. 263-270. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SEZER-pdf>.
- SHINER, L. (2010). Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.22-25.
- TANSUĞ, S. (1995). İnsan ve Sanat, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s. 185.
- TANSUĞ, S. (2006). Resim Sanatının Tarihi, İstanbul: Remzi Kitapevi, İstanbul.
- TUTULMAZ, O. (2012). “Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilirlik İçin Bir Çözüm Vizyonu”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(3), s.601 -626.